

Glatz Ferenc

Hét tézis az Európai Unióról és a nyelvekről*

Lingua frankák, regionális lingua frankák, anyanyelvek
és a német nyelv

Első tézis arról: az Európai Uniónak miért nincs humán-stratégiája?

Az EU ismeretes módon az európai szén- és acéltrösztök szerveződéséből nőtt ki. Ma már elmondhatjuk: az Európai Unió 40 éves előtörténet után alapjaiban készen áll (gondoljunk Maastrichtra, 1992): van politikai-igazgatási szervezete (komisszió, adminisztráció, parlament, választási rendszer), van védelmi-stratégiai szervezete (gondoljunk a NATO kiterjesztésére) elkészült a gazdaságpolitikai konstrukció (ipar- és agrártermelési normatívákkal, Európa Bankkal, az Euro bevezetésével, 1999), sőt, van már az EU-nak környezetpolitikája és formálódik tudománypolitikája (elsősorban a termeléshez kötődő kutatási ágazatokra koncentrálni). De elfeledkezünk, hogy az Európai Unióban emberek is fognak élni, akiknek nemcsak védelmi, termelési és igazgatási-rendészeti problémáik lesznek. Ezek a jövőendő Európai Unióban élő emberek nemcsak ipari termékeket és élelmet produkáló egyedek, nemcsak katonáskodó vagy szavazó individuumok, de érző, gondolkodó, az életet szellemileg is élvezni akaró egyedek, akiknek van kulturális, érzelmi világuk is. Emberek, akik mozognak a kontinensen, akiknek be kell illeszkedniük új közösségekbe: törököknak, lengyeleknek, magyaroknak Nyugat-Európába, németeknek, angoloknak, franciáknak Kelet-Európába. Mindez konfliktusokat vált ki a jövevények és a hagyományosan kialakult szokásrendszerek között. Mindezzel egy időben zajlik a termelési-kulturális globalizáció, az információs forradalom, a kulturális kommunikáció eszközeinek forradalma, amely az érintkezéskultúra új formáit alakítja ki. Ezért az EU-nak azzal is foglalkoznia kell: milyen nyelveken

* A német nyelv szerepe című konferencián tartott előadás. MTA, Budapest, 2001. március 30.

fognak beszélni az emberek, milyen legyen a kontinensen létező képzési-utóképzési rendszerek koordinációja. És mindezek után választ kell majd adni a kérdésünkre: lehet-e az oktatás- és kultúrpolitikát lényegében csak nemzetállami szinten működtetni. Miért nincs azt EU-nak kultúrpolitikája? Az EU-ból máig hiányzik egy humánpolitikai koncepció, egy humánpolitikai vízió. Ha az EU költségvetésére tekintünk, ugyancsak feltűnik a humánpolitika hiánya: megdöbbentően kis ráfordítást (néhány százalékot) láthatunk oktatásra, nyelvi programokra, nem beszélve arról, hogy az EU-rendszerében a modern értelemben vett kultúrpolitika is szétesik némi oktatásra, ifjúságpolitikára, médiapolitikára. Az EU teljesen eltávolodik a hagyományos európai politikai struktúrától, amelyben a kultúrpolitika a 19–20. században igen fontos helyet foglalt el. Azt is mondhatnánk: Európa 19–20. századi emelkedésének egyik titka a színvonalas oktatás- és kultúrpolitika kiépítése volt. Az adófizetők pénzéből igenis törődni kell az életminőségnek nemcsak az anyagi-materiális, de értelmi-érzelmi tényezőivel is. (Zárójelben hadd tegyem hozzá: nem vagyok abban biztos, hogy ezen a téren is feltétlenül másolni kell az amerikai politikát, amelyik a kultúrát alapjában az egyén dolgának fogja fel.) Ezért is csak örülni lehet annak, hogy az EU nyelvek kérdését napirendre tűzi, konferenciákat ösztönöz, aminek eredményeként egy európai uniós nyelvstratégia rögzülhet.

Második tézis arról, hogy mi is az EU célja?

Az Európai Unió mint igazgatási egység első számú célja szerintünk nem lehet más, minthogy igazgatási-szakigazgatási eszközökkel segítse a területén élő polgárok versenyképességét. A 21. század visszavonhatatlanul a globalizáció százada lesz, ami azt jelenti, hogy minden falu, iskolaterem, sőt, dolgozószoba a világverseny részévé válik. Az információs forradalom egyelőre csak ipari-technikai forradalomnak látszik, de hamarosan látható lesz: itt egy világméretű kulturális forradalomról van szó. Egyrészt műveltséganyagunk modernizálásáról, másrészt az egész érintkezéskultúra átalakulásáról van szó. Aki nem tanulja meg a modern információs technikát, aki nem sajátítja el az új érintkezéskultúra alapelemeit, az elbukik ebben a világversenyben.

Harmadik tézis arról, hogy a nyelvismeret ma már szociális kérdés

Mi köze a versenyképességnek a nyelvekhez? Ahhoz, hogy a globális tudásanyaghoz hozzáférhessünk, szükséges a *világnyelv* vagy *világnyelvek* ismerete. Jelenleg az angol látszik az egyetlen világnyelvnek, noha újra és újra megerősödik az eszperantó tábor. Ez utóbbiak érve: az eszperantó könnyebb, pontosabban szólva könnyebb magas irodalmi szintre jutni benne, mint az angolban. Csak hát az angol mögött a világ legdinamikusabb gazdasági és katonai nagyhatalma áll, és ez az anyagi érdek eldönti a teoretikus vitákat, behozhatatlan előnyt biztosítva az anyanyelvű angoloknak, mindenekelőtt az amerikaiaknak. Kereskedés, diplomácia, tudomány, informatikai rendszerek világszintű működtetése ma már angol nélkül elképzelhetetlen. Ez tények, nem pedig érzelmek kérdése.

A világnyelv mellett ugyanakkor szükséges a *lokális lingua frankák* ismerete, amilyen az angolon túl a francia, a spanyol, az orosz, az arab, a kínai, a német.

Ezekről az igazságokról mindenki beszél, ez ma már a politikában amolyan *common place*, sőt, a sajtó szintjén is. Sajnos, az EU szintjén nagyon keveset teszünk azért, hogy a lingua frankák oktatása, használata erősödjék. Kérdés, hogy ráhagyhatjuk-e csak az individuumra az idegen nyelv tanulásának belátását? Nem kellene az uniós tagállamok iskolarendszerébe a kötelező idegen nyelvek oktatását ugyanúgy erőszakkal erősíteni, mint például előírni a paradicsom formájának, méreteinek követését?

Az idegen nyelv szükségessége – *közhely!* Sajnos kevesebbet beszélünk az anyanyelv fontosságáról.

A lingua frankák közvetítő nyelvek. Az igazgatás, a kereskedelem, a személyes turizmus, a tudomány, a szakmák érintkezési eszközei. Egy ideig sokan azt hitték, ezek a világnyelvek kiszorítják az anyanyelveket. Azt hittük, 2000-ben az Alföldön már minden kisgyerek angolul vagy németül fog érettségizni. Nem így történt, és Németországban, Kínában sem így történik. Világos lett: a modern technikát, az új világ bonyolult társadalmi-világnézeti konfliktusait az ember csak anyanyelvén érti meg. Érzelmi világát kiteljesíteni anyanyelven fogja a jövőben is. Ezért tehát a kis nyelveket is modernizálni kell. Ha nem lesz magyar vagy szlovák, vagy román nyelven modern fizika-, kémia-, biológiaoktatás vagy nem lesz szépirodalom, verskultúra, akkor az alföldi vagy regáti, vagy kárpátaljai kisgyerekek a holnap világversenyében már hatéves korukban szociális hátrányba kerülnek a *midwest* vagy más nagykulturába született kisgyermekkel szemben. Ma már nem a kisnyelvek eltűnésének veszélye fenyeget. Hanem az, hogy a kisnyelvek konzerválódnak. A másik veszély: nyelvi alapú szociális diszkrimináció. Kiemelkedik egy felső középosztály, amelyik egy modern fogalomvilággal operál, korszerű világnyelvet vagy világnyelveket beszél, azon ír, gondolkodik, és kialakul egy kulturálatlan tömeg, amelyik csak a modernizálatlan, szubkulturába süllyedt anyanyelvet beszéli. Ennek elkerülésére az eszköz: egyrészt a kis anyanyelvek modernizálása, másrészt a világnyelv, illetve a lokális lingua frankák oktatásának erősítése költségvetési pénzből.

És itt ismét az EU céljaihoz érkezünk vissza: a kontinens társadalmainak versenyképességének kérdéséhez. A 16–20. században Európa emelkedésének egyik titka volt, hogy (szemben a kínai, arab és más kultúrákkal) az elit- és a tömegkultúra nem szakadt szét. Ebben a zsidó-keresztény életelvek követése és a görög-latin demokratizáló írás-, olvasáskultúra segített bennünket. A 21. század az emberminőség százada lesz éppen az új érintkezéstechnika következtében. Ma már az USA-ban, Kínában egyaránt látják, hogy a chipkorszak igénye a tömegműveltség emelkedése. Azért bírálják saját oktatási rendszereiket, mert az elit- és tömegműveltség elszakadt egymástól. Európát csak most fenyegeti az amerikanizálódás: nem az angol nyelv hódítása a veszély, és még kevésbé az amerikai elitkultúra beáramlása (sőt, ezt kevésnek tartjuk!), a veszély az amerikai primitív kommerciális kultúra hódítása, és az, hogy szociálisan-kulturálisan amerikai módra szétszakadnak az európai társadalmak. Az európai kiegyensúlyozott tömegműveltség hagyományát kell újraerősítenünk, aminek első számú feltétele a nyelvi érintkezés színvonalának erősítése. A világnyelv, a lingua frankák

kötelező oktatása, a feltételek előírása részben EU-, részben nemzetállami feladat. A kis nyelvek modernizálása viszont csak a nemzetállamok feladata. De e kis nyelvi kultúrák fontosságának demonstrálása az EU feladata. Ez meg is történik egyelőre annyiban, hogy az EU kijelenti a tagállamok nyelveinek egyenjogúságát.

Negyedik tézis: a kulturális diverzitásról

A természettudományok sokat beszélnek a biológiai diverzitásról. Vagyis arról: az emberiség érdeke a földgolyó, egész természeti környezetünk élővilágának sokszínűségét, a biodiverzitást megőrizni. Én legalább ennyire fontosnak tartom a kulturális diverzitást. Vagyis: az emberiségben több száz-ezer év alatt kialakult sokféleséget meg kell őrizni. Európa történelme folyamán egyedülálló kulturális diverzitást fejlesztett ki. Aránylag kicsiny területen több mint húsz egyenrangúan kiművelt nyelvi kultúra él, amelyek tagjai világszinten jutnak anyanyelvükön ismeretekhez.

Ez a kulturális diverzitás nemcsak etikai, hanem anyagi-materiális szempontból is fontos, sőt, hasznos. A különböző kultúrák egymás mellett élése és találkozásai, igaz, konfliktusokhoz is vezetnek (mint ahogy például az állandó európai háborúkhöz), de ugyanakkor egészséges versenyhez is. A szokásrendszerek és hagyományokba rögződött sajátosságok ütközése kihívásokat is megfogalmaz, de egyben versenyhelyzetet is teremt. (Mint ahogy azt teremt ma az Egyesült Államokban is az afrikai gyökerű, a spanyol gyökerű, az ázsiai gyökerű, az európai gyökerű és a jenki gyökerű kultúrák együttélése, csak erről keveset beszélünk, hanem az egészet belefoglaljuk az ún. amerikai kultúra fogalmába. Ezt a befogadókészséget természetesen – hadd tegyük hozzá – őszintén csodáljuk.) A 21. század a mi elképzelésünk szerint a kulturális diverzitás százada lesz. Európának ez a hagyománya tehát nagyon is korszerű lehet. De hogyan őrizhető meg, sőt, fejleszthető a kulturális diverzitás?

Ezen emberi sokféleség megnyilvánulási formája a szokásokban, az életformában és a nyelvekben megtalálható sokféleség. Ezek közül ma már kétségtelenül legerősebb eszköz a nyelv. A kulturális (etnikai, vallási) sokszínűség hordozója a nyelv. Ezért tehát a sokféle anyanyelv megőrzése a kulturális diverzitás megőrzésének eszköze. De mint látható, én nem az anyanyelvek konzerválását tartom elérendő célnak, hanem modernizálását. És természetesnek tartom, hogy az anyanyelvek, éppen lingua frankák révén, állandó kapcsolatban vannak egymással. Folytonos interferencia áll fenn az egyes anyanyelvek, valamint a lokális lingua frankák és a világnyelv között. Legalábbis én ezt tartom ideálisnak a következő évtizedekben.

Tehát a világnyelv (vagy világnyelvek), lokális lingua frankák és modernizált anyanyelvek – ez lehet az európai 21. századi versenyképesség alapja. Ismétlem: e hármas nyelvi szintnek a kiépítése és támogatása nem csak egyszerűen humánológiai alapkérdés, hanem nagyon is hasznos a jövőnk szempontjából.

Ötödik tézis: Európa emancipálódásáról

Az Európai Unió történelmének nagyobb része és alapjainak lerakása is a hidegháború korára esik. A világ kettéosztottságában Nyugat-Európa „természetes” szövetségese, az Egyesült Államok oldalán állott, Kelet-Európa viszont az ellenfél, a Szovjetunió megszállása alatt élt. Most, amikor a szovjet hatalom összeomlott és Oroszország visszahúzódott történelmi határai mögé, Európa sajátos kontinentális érdekei világosan látszanak. Továbbra is természetes szövetségben él az atlanti világ egészével, de ma már ezen a szövetségen belül erősek a versenytényezők. Ma már az európai kontinens termelési bázisai egyáltalán nem ideológiai-politikai vonalak szerint tagozódnak, hanem üzleti, illetve lokális érdekeik szerint. És az európai termelési és kulturális közösség nemegyszer legerősebb versenytársa éppen az Egyesült Államok vagy netán Japán, azaz a korábbi úgynevezett szabad világ államai. Európának tehát meg kell tudni fogalmaznia a maga saját kontinentális gazdasági és kulturális célkitűzéseit is. Az Európai Unió újabb fejlődési szakasza Európa emancipálódásának elősegítése.

Európa emancipálódásának első számú feltétele az európai kultúra történelmi szerepének újvizsgálata. Amerikai, de kínai barátaim is gyakran kérdezik, miért nincs büszke európai ember – míg az amerikaiak, sőt, a dél-amerikaiak, az afrikaiak, a kínaiak rendkívül büszkék a múltjukra és a jelenükre. Az én válaszom erre mindig az: de minálunk kritikussabb ember-típus nincsen. Az ő kérdésük: miért van az, hogy míg más kontinensek világszemlélete alapján jövőorientált, addig a miénk elsősorban múltorientált, és a jogos önkritikák mellett képtelen vagyunk a történelmünkben megtalálható előremutató sajátosságokra jövőt felépíteni?

Tankönyvekben és filmekben Európa 19–20. századi történelme elsősorban negatív vonásokkal van lefestve. Európa itt úgy jelenik meg, mint gyarmatosító hatalom, amelyik kizsákmányolta az akkor még fejletlen afrikai, ázsiai vagy éppen dél-amerikai népeket. De kevés szó esik a zsidó-keresztény kultúrkör, azaz az európai kultúrkör folytonos kíváncsiságáról, arról, hogy ez az Európa vitte el ezen világrészekre a modern technikai eszközöket, az emberi jogok becsületét és a politikai kultúrát. Vagyis Európa szerepe az emberiség 19–20. századi történelmében nagyon is pozitív volt. Még akkor is, ha ez az európai jelenlét a világ különböző részein az európaiak uralmi pozícióinak megerősítésével járt együtt. (Ahogy a későbbi korban azután ugyanígy viselkedett az elmaradott területekkel szemben a japán, a kínai és az arab kulturális-katonai terjeszkedés is.) Vagyis: mi, európaiak: angolok, franciák, németek, hollandok, portugálok, belgák, magyarok szóljunk csak továbbra is önkritikusan az ipari forradalmak korának gyarmatosító mozzanatairól, de legyünk büszkék arra a technikára és arra az irodalmi, nyelvi és közösségszervező kultúrára, amelyet e kontinensen kifejlesztettünk, és amelyet a világ különböző részein, ha rossz eszközökkel is terjesztettünk. És legyünk ma őszintén kíváncsiak és befogadók az ázsiai, az afrikai, a dél-amerikai vagy éppen az arab kultúrákkal szemben.

De a legsúlyosabb vád ellenünk, európaiakkal szemben az, hogy a kontinens két világháborút termelt ki. És ez már teljes mértékben igaz is. Egyesek hajlandók ezen háborús konfliktusok felelősségét egy vagy két nemzetre (általában a németre) vagy az európai tőkére (itt elsősorban a német, kisebb

mértékben az angol, a francia tökéredekeltségre), mások ideológiai áramlatokra, a kommunizmus és fasizmus megjelenésére hárítani. Akárkinek is van igaza, e világegések joggal készítenek önkritikára az európai kultúra mai képviselőit, mint amilyenek mi is vagyunk. Az állami háborúk gyakorlata, az emberi jogokat semmibe vevő diktatúrák és ártatlan emberek tömeges pusztítása soha nem lehet „bocsánatos bűn”. Ezért tehát jogos az önkritikus európai magatartás. De úgy gondolom, hogy a II. világháborút végre be kell fejezni. Nem lehet százmilliókat politikai rendszerek vagy kormányok vagy politikai pártok bűneiért felelőssé tenni. És főképp nem lehet felelőssé tenni az unokákat a nagyapáik bűnei vagy tévedései miatt. Nem lehet azt tovább folytatni, hogy a világ gazdasági versenyében az európai cégek versenytársai nap mint nap előveszik az európai államok hatvan évvel ezelőtti világháborús tetteit, és ezzel próbálják meg európai versenytársaikat erkölcsileg, a média segítségével a víz alá nyomni. (Fiatalkorom élménye jut eszembe, amikor a proletárdiktatúra propagandája úgy igyekezett csökkenteni az amerikai autók és technikai cikkek presztízsét, hogy azt mondta nekünk: igen, de az amerikaiak mindennek érdekében kiirtották az indiánokat.)

Ez a gazdasági téren mutatkozó Európa-ellenesség megmutatkozik a szellemi életben is, amelynek a kárvallottja elsősorban a német kultúra.

Hatodik tézis: a német kultúra és a német nyelv emancipálódásáról

A második világháború és a fasizmus, valamint a holokauszt tragédiáját nehezen dolgozta és dolgozza fel az emberiség. Érthető. És érthető az is, hogy az európai országokban létezett fasiszta mozgalmakat gyakran teljesen a tényekkel ellentétben – elsősorban a német fasizmusra és a német történelemre vezették vissza. A francia, az angol, a skandináv, az olasz, a kelet-európai – így a magyar – nemzeti történelmek ezzel akartak megszabadulni a maguk nemzeti fasizmusainak tényétől. Ha nem is helyes és ha nem is eljárás ez, de érthető. És még az is érthető – igaz, hogy szintén hamisítás –, hogy a világ film- és irodalmi kultúrájában 1945 után a negatív hősök műveltsége, viselkedése a világ minden sarkában amolyan németes vonásokkal volt felruházva. Szemináriumi dolgozat témája volt, milyen tulajdonosággal ruházták fel a világháborús filmekben a németeket: embertelenség, cinizmus, magas technikai műveltség, arrogancia, mások lenézése, sőt, kulturálatlanság. Ezek az ún. kollektív tulajdonságok azután átragadtak a civil témájú filmekre is, amelyekben ha német ember megjelent, az többnyire fel volt ruházva ezen tulajdonságok egyikével. A fasizmus–humanizmus, diktatúra–demokrácia életérzés ellenpárjából így alakult ki a kultúra kontra németek ellentétpárja. És arról már nem is beszéllek, hogy a német történelemnek mindazok az elemei, amelyeket ideológiájában felhasznált a hitleri politikai rendszer – a germán hagyományoktól a lutheri hagyományokon át a wagneri zenéig – kiiktatódott a németiség kultúrtörténetéből. A német történelem elsősorban a német fasizmus előtörténeteként jelent meg.

Ami ezután már nem is érthető, az a diszkriminatív magatartás a német nyelvvel szemben 1945 után. Mindenki előtt ismeretes az, hogy nagyon sok állami iskolarendszerben a német nyelv oktatását erőszakkal szorították vissza. Sőt, az UNESCO által meghatározott világnyelvek közé sem kerül-

hetett be, és az UNESCO égisze alatt rendezett tudományos konferenciák nyelvei közül is kizárták a német nyelvet. Ez deformitást idézett elő több tudományág és több szakma művelésében, ahol a német nyelvű hagyomány vagy a német nyelvű szakirodalom alapvetőnek számított.

Az utólagos antifasizmus jogos kibontakozása deformitást idézett elő azután a német értelmiség egy részében is. A német értelmiség rendkívüli önkritikával vizsgálta és vizsgálja nemzete történelmét. Én ezt példaértékűnek tartom. Úgy látom, hogy a saját negatív hagyományokkal legőszintébben és legkritikusabban a németek szálltak szembe. Ismétlem: követendő magatartás ez mind az európai, mind az amerikaiak vagy akár a japánok, kínaiak és arabok számára is. Mégsem hallgathatom el, hogy léptenyomon zavar az, hogy ez az önkritikus magatartás egy kompenzációval párosul. Érthető, de néha már komikus volt az, amikor figyelmeztetni kell német kollégáinkat: legalább ne tiltakozzanak az ellen, hogy mi szóba hoztuk a második világháború utáni német kitelepítések jogtalanságát. Az elmúlt 15 év más komikus esetei közül talán csak még egyet említek. 1999-ben Budapesten rendeztük a Tudomány I. Világkonferenciáját. Mint a rendezőbizottság elnöke kértem az UNESCO-t, hogy a konferencia hat világnyelve mellett a német is lehessen hivatalos nyelv. És ehhez először a német diplomáciai testület kollégáit kellett meggyőzni, hogy mégis rendjén ez a diszkrimináció a német nyelvvel szemben. Úgy gondolom, Európa emancipálódásának peremfeltétele a német kultúra emancipálódása. A germán vasművesség, a germán faluközösség előremutató szerepének megmutatása éppen úgy, mint a középkori német szövetségi területszervezési hagyomány, a vallásmegújítás, az európai dráma, zene, természet- és társadalomtudományok európai hagyományainak visszaemlése Európa kultúrtörténetébe, és e hagyományanyag felhasználása a közös európai jövő építésében és egyúttal a német nyelv beemelése a világnyelvek közé. Csak örömmre szolgál, hogy éppen a mai konferenciánk szerint is ez az évtizedes, sok kis csataterén meghívott harc végül is győzelemmel zárul és ma már a német nyelv szerepéről beszélhetünk az európai együttélés kikovácsolásában.

Hetedik tézis: A német nyelv és kultúra közép-európai és magyarországi szerepéről

A németek az okcident keleti határterületén helyezkedtek el, és így természetesen 1500 éve állandó érintkezésben voltak a keleti határokon elhelyezkedő szlávokkal, magyarokkal, vagy az éppen a régióba betörő és hosszú ideig itt tartózkodó törökökkel. Természetes, hogy az Északi-tenger, az Adria, illetve a Fekete-tenger háromszögében a német telepések újra és újra kiáramlottak a 10–19. századig. Ezek a területek munkaalkalmat kínáltak és szakképzett földműves, iparos vagy éppen katonáskodó munkaerőt igényeltek. Mindenki előtt ismeretes, hogyan alakultak ki a Baltikumtól a Kárpát-medence déli csücskéig, a mai Romániáig, illetve Jugoszláviáig a különböző német telepés csoportok. Sőt, ismeretes az is, hogy a 20. századig a térség városi kultúrája nagyon erősen német kultúra volt: a telepések nemcsak szerszámaikat hozták magukkal, de közösségszervezési formáikat és nyelvüket is. A magyar fővárosban, Budapesten például még az 1870-es években is a lakosság több mint 70%-a beszélt németül. És a lakosság nagy

része német anyanyelvűnek vallja magát. A német nyelv a térségben egészen 1945-ig az első számú világnyelv szerepét töltötte be. Mondanom sem kell, hogy a térségbe beáramló szőlőműveseknek, drehereknek, vagy éppen sörfőzőknek, műszaki tisztviselőknak eszük ágában sem volt a német nemzeti eszme győzelemre juttatása, ahogy azt a német nacionalista és fasiszta ideológia, a Drang nach Osten-ideológiája 1930 és 1945 között hirdette, mert történelmi alapot kívánt teremteni a III. birodalom aktuális keleti terjeszkedéséhez. De természetesen az sem igaz, amit a háború utáni utólagos anti-fasiszta ideológia állít, hogy ugyanis ezek az emberek a német imperializmus és a germanizálás előharcosai lettek volna. Ez is ideológia volt 1945-től máig. Az ideológia egyik forrása a német fasizmus kelet-európai rombolása okozta fájdalom volt: a kelet-európai kis népek lerohanása és a kelet-európai népirtások fölött érzett fájdalom. De volt egy másik, legitimáló forrása is: a térségbe benyomuló orosz nagyhatalom érdekeit szolgálta.

1999 után – ma már láthatjuk – új fejezet kezdődött a térség népeinek és a németiség kapcsolatának történelmében. A szovjet zóna összeomlása, a megszállás után napirendre került a térség szorosabb kapcsolódása az okcidentshez, az ún. visszatagozódásunk Európába. A nyugat-európai népek és az Egyesült Államok sokat ígértek, és a politika, valamint a védelmi politika (NATO) szintjén sokat is tettek. (Különösen az Egyesült Államok volt aktív e téren.) De a mindennapok szintjén egyedül a német értelmiség és a német középosztály volt az, amelyik szívósan figyelt a kelet-európai térség belső társadalmi problémáira. Míg a multinacionális cégek mozgási rádiusza globális – ezek között nagy számmal találhatjuk az Egyesült Államokat és a távol-keleti informatikai cégeket is –, addig a térségben létrejött közös kisvállalkozások (joint venture) több mint 80%-a a szomszédos nyugati területekről, német, osztrák területről származik. Vagyis: ismét működésbe léptek az évezredek mechanizmusok. Szó sincs német imperializmusról, szó sincs Drang nach Osten-ről, hanem egyszerűen emberi, gazdasági érdekekről és hozzájuk kapcsolódó folyamatos kulturális interferenciáról van szó.

A Kelet-Európában élő népek számára tehát a német nyelv a 21. század lokális lingua frankája és a német kultúra az egyik természetes közvetítő és testvérkultúra. A térségünkben élő (még ki nem telepített) németiség az egyik pillére lehet ennek a megújuló közép-európai német kultúrának. Ehhez viszont az szükséges, hogy a térség értelmisége és politikai középosztálya véglegesen számoljon le a németellenes beidegződésekkel és meg tudja különböztetni Goethe és Schiller kultúráját a Mein Kampf követőitől.